

Κώστας Βλησίδης
Ομιλία στην Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών με αφορμή το αφιέρωμα στο
ρεμπέτικο του περιοδικού Ταμβός
(12/11/2008)

Το αστικολαϊκό πολιτισμικό μόρφωμα που αποκλήθηκε ρεμπέτικο τραγούδι σχηματοποιείται κατά τις αρχές του 20ού αιώνα και ενσωματώνει μελορυθμικά στοιχεία γηγενή, ανατολικογενή αλλά και δυτικογενή, αποκρυσταλλώνοντας εν τέλει ένα «μικτό είδος», τέτοιο που να αναλογεί και να εκφράζει την πολυμορφία και ετερογένεια των πληθυσμιακών τμημάτων που συνέρρευσαν στα αστικά κέντρα και πάσχιζαν να συμπήξουν μια ενιαία πολιτισμική ταυτότητα, μια «πανελλήνια» ως πούμε πολιτισμική ταυτότητα που να συνέχει νέους και παλαιότερους κατοίκους των άστεων.

Σήμερα άνετα διαπιστώνουμε ότι το ρεμπέτικο άντεξε στη δοκιμασία του χρόνου και έχει πλέον αναγνωριστεί, σε μεγάλο βαθμό, η αξία του και η θέση που κατέχει στον νεοελληνικό πολιτισμό. Η αίσθηση μου είναι ότι, η διαχρονική του διάρκεια (παρά τις μορφολογικές και περιεχομενικές διαφοροποιήσεις που στοίχισε η εξελικτική του πορεία και παρά την προϊούσα εμπορευματοποίηση του) αποδεικνύει πως υπήρξε αυθεντικό προϊόν βαθύτατης συλλογικής ανάγκης για καλλιτεχνική έκφραση του βιώματος όλων εκείνων των κοινωνικών στρωμάτων που συγκεντρώθηκαν στις πόλεις λόγω κυρίως της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Το ρεμπέτικο, δηλαδή, εξυφάνθηκε και μορφοποιήθηκε αντλώντας από ακριβά και βαθύτατα κοιτάσματα της συλλογικής ενδοχώρας, δημιουργώντας ένα πολιτισμικό μόρφωμα στο οποίο καθρεφτιζόταν συνεκτικά κάθε νεοελληνική ύπαρξη. Ο καθένας μας αναγνωρίζει εντός του μια βαθύτερη και αυθεντική εικόνα του εαυτού του, ο καθένας μας αντλεί από τον μη αναλώσιμο μελορυθμικό πυρήνα του ρεμπέτικου αυτό που του γλυκαίνει μια δύσκολη στιγμή ή αυτό που του βαθαίνει και από άλλη άποψη μια στιγμή χαράς ή αυτό που τον συνεπικουρεί σε μια προσωπική, αλλά και συλλογικότερη άνθιση.

Η συγκρότηση του ρεμπέτικου ως ερευνητικού αντικειμένου χρωστά πολλά στο μεράκι ερασιτεχνών ερευνητών, συλλεκτών και ποικίλων εραστών του είδους. Η συλλογή πρωτογενούς και δευτερογενούς πραγματολογικού υλικού ξεκινάει, χονδρικά, από τα μέσα της δεκαετίας του 1950, για να ενταθεί τις επόμενες δεκαετίες, από μια πλειάδα λογίων και θιασωτών του είδους (π.χ. Θ. Γκόρπας, Ντ. Χριστιανόπουλος, Π. Κουνάδης, Ν. Γεωργιάδης, Η. Πετρόπουλος, Γ. Σχορέλης κ.ά.) οι οποίοι φέρνουν στο φως πληθώρα πληροφοριών και ηχητικού υλικού και προσεγγίζουν ποικίλες όψεις του ρεμπέτικου. Θα ακολουθήσουν τις επόμενες δεκαετίες και άλλες συμβολές, γηγενείς και αλλότριες, οι οποίες θα καταστήσουν το ρεμπέτικο προνομιούχο αντικείμενο και πεδίο πολυποικίλης έρευνας.

Όπως έχει ήδη παρατηρηθεί, οι ερασιτέχνες εραστές του είδους, της «ηρωικής περιόδου της ρεμπετολογίας», μπορεί να είχαν περίσσεια αγάπη για το αντικείμενο αλλά λειτούργησαν περισσότερο ως «αυθεντικοί θεματοφύλακες» της παράδοσης του ρεμπέτικου, χωρίς πάντα την απαραίτητη επιστημονική πειθαρχία και μεθοδολογία και χωρίς να είναι αρκούντως ενήμεροι των θεωρητικών προβληματισμών των σχετικών κοινωνικών επιστημών που

άπτονται του ρεμπέτικου.

Στις μέρες μας όμως, στην πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, πλέον, είναι επιτακτική ανάγκη η έρευνα για το ρεμπέτικο, διυλίζοντας τα κεκτημένα της «προεπιστημονικής» φάσης, όπως έχει αυστηρά αλλά όχι και τόσο άδικα χαρακτηριστεί, να φωτίσει με όσο το δυνατόν πιο τεκμηριωμένο και σοβαρό τρόπο (πέραν της μυθοποίησης και της ανακριβολογίας) τις ποικίλες όψεις του.

Με δεδομένα όλα αυτά, πώς διαγράφεται το ερευνητικό μέλλον του ρεμπέτικου; Κατά τη γνώμη μου τα κρίσιμα σχετικά πεδία υπήρξαν και παραμένουν τα εξής:

1. α) Ζητήματα προφορικής ιστορίας: δηλ. καταγραφή των ιστοριών ζωής και μαρτυριών των συντελεστών του ρεμπέτικου. Στον τομέα αυτό έχει γίνει αρκετή δουλειά, όχι και τόσο συστηματική και μεθοδευμένη είναι η αλήθεια, καθώς αφενός βαρύνεται με τον αγιογραφικό/απολογητικό χαρακτήρα της και αφετέρου δεν διενεργήθηκε στο πλαίσιο της εθνομουσικολογίας ή γενικότερα των αρμόδιων κοινωνικών επιστημών.

β) επιτόπιες εμπειρικές έρευνες: δηλ. επικέντρωση σε πόλεις που έπαιξαν κάποιο ρόλο στην εξέλιξη του ρεμπέτικου, και επιτόπια συλλογή προσωπικών μαρτυριών, αναδίφηση στον τοπικό Τύπο και σε σχετικά επίσημα ή ανεπίσημα τοπικά Αρχεία. Εδώ, υποδειγματική υπήρξε η δουλειά του Ζαϊμάκη για τον Λάκκο στο Ηράκλειο Κρήτης, καθώς αναδεικνύει μια παραμελημένη διάσταση στη ρεμπετολογία, την τοπικότητα, τις τοπικές εστίες ανάδειξης του φαινομένου.

2. Καταγραφή του corpus των κειμένων/μουσικής των τραγουδιών (συνοδευμένου από σχετικές πραγματολογικές, ερμηνευτικές, μουσικολογικές και λοιπές πληροφορίες). Το τεράστιο αυτό έργο είχε αναληφθεί -σε ό,τι αφορά καταγραφή των στίχων και σχετικής πληροφόρησης- από τους Σ. Gauntlett-Δ. Παϊβανά-Α. Χατζηνικολάου από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, χωρίς ακόμη να διαφαίνεται η περαίωση του.

3. Πλήρης καταγραφή της δισκογραφίας και επανέκδοση του συνόλου ει δυνατόν των δίσκων 78 στροφών. Εδώ έχει γίνει αρκετή δουλειά, με πληρέστερη την πρόσφατη έκδοση του συνόλου σχεδόν της δισκογραφικών καταλόγων των εταιριών μέχρι το 1960 που επιμελήθηκε ο Δ. Μανιάτης (με τη συνδρομή πλείστων συλλεκτών του είδους). Ως προς την επανέκδοση των πρωτότυπων δίσκων, στο παρελθόν έχουν βγει αρκετές δουλειές με την επιμέλεια του Κ. Χατζηδουλή και του Π. Κουνάδη, κυρίως, ενώ οι κατά πολύ καθαρότερες ηχητικά επανεκδόσεις είναι αυτές που επιμελείται ο Charles Howard.

4. Καταγραφή της σχετικής με το ρεμπέτικο βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας, καθώς και αναδίφηση σε ποικίλες συγχρονικές πηγές, αστυνομικής, νομοθετικής ή άλλης φύσεως, όσο και σε δημόσια ή ιδιωτικά αρχεία, από όπου θα μπορούσε να αντληθεί πρωτογενής ή δευτερογενής σχετική πληροφόρηση. Σε αυτό το πεδίο είναι που έστρεψε ο ομιλών το σύνολο των δυνάμεων του, προς την κατεύθυνση της κατά δύναμιν πλήρωσης ενός πραγματικού και κρίσιμου κενού.

5. Μουσικολογική, κοινωνιολογική, ιστοριογραφική κλπ διερεύνηση του ρεμπέτικου. Μουσικολογική προσέγγιση έχει γίνει περιστασιακά και κάπως ασυστηματοποίητα στην Ελλάδα (π.χ. Φ. Ανωγειανάκης, Μ. Δραγούμης, Γ.Γ. Παπαϊωάννου) και συστηματικότερα από τον Risto Pekka Pennanen στο εξωτερικό. Ως προς την κοινωνιολογική προσέγγιση έχουμε μείνει κυρίως με την συνεισφορά του Στ. Δαμιανάκου (παρά τους περιορισμούς της), τον συλλογικό

τόμο που επιμελήθηκε ο Ν. Κοταρίδης στο Πάντειο, και κάποια σκόρπια δημοσιεύματα. Να επισημάνω στο σημείο αυτό ότι μάς λείπει ιδιαίτερα μία συνθετική και περιεκτική *Ιστορία τον ρεμπέτικου τραγουδιού*, και ότι έχουν πλέον ωριμάσει οι συνθήκες για τη συγγραφή της. Τέλος, σε ό,τι αφορά μια εσωτερικότερη ιστορία του ρεμπέτικου, μία καινούργια σελίδα άνοιξε ο Ν. Καλαποθάκος (*Από το κομπολόι στο ρολόι*, Αρμός 2007) περιγράφοντας τους βασικούς άξονες και το πνεύμα που εμπύχωνε το ρεμπέτικο, εισφέροντας στο κοινό ταμείο της ρεμπετολογίας ερεθιστικές ερμηνεύσεις.

Κλείνοντας, θα έλεγα πως η μελορυθμική κληρονομιά του ρεμπέτικου έχει πλέον εγγραφεί ανεξίτηλα στη συλλογική συνείδηση και έχει διαβρέξει ευεργετικά όλους τους κοινωνικοπολιτισμικούς χώρους, οπότε πάντα θα μας απασχολεί, πάντα θα του αφιερωνόμαστε, αλλά και πάντα θα του αφιερώνουμε συλλογικές δουλειές σαν αυτή του περιοδικού *Ίαμβος*, που παρουσιάζουμε σήμερα.